

Ukrepati je treba povsod – ampak z glavo

Pogovor z Matjažem Zupančičem O krstu njegove drame *Shocking Shopping*, režijskem in profesorskem delu, državi in kulturi danes

V petek so v Slovenskem ljudskem gledališču v Celju v avtorjevi režiji premierno predstavili krstno uprizoritev drame *Shocking Shopping* dramatika, režiserja in rednega profesorja na AGRFT Matjaža Zupančiča. Odmevna literarna in odrska noviteta je spodbuda za naš pogovor.

SLAVKO PEZDIR

Vaša najnovejša uprizorjena drama *Shocking Shopping* je postavljena v novodobno potrošniško »svetišče« megamarketa s pomenljivo kratico SSC. Smo z Jožefom Kotnikom, ki se je vanj naivno odpravil »po kruh in pol piščanca«, potem pa nepričakovano postal priča in žrtev zločina, tudi mi spregledali opozorilo: »Opustite vsako upanje, vi, ki vstopate!«

Pankrti so nekoč imeli podoben komad: »Ni več upanja, povozil ga je tank ...« Zmes angažiranosti in črnega humorja sta mi blizu. Duhovitost, zlasti če malce vleče na absurd, v resnem teatru vedno rahlo diši po disidentstvu. Moja zadnja igra je sicer kruta – govori o nasilju, fizičnem in mentalnem. In o človeku, ki ni imel moči in volje, da bi se mu pravi čas uprl. A gojim upanje, da o tem govori tudi z neko mero ironije, distance. Tudi tekst sam ni klasična drama in kljub nekaterim ostrim fizičnim scenam tudi ne povsem realistična. Iz dialoga – in predstave – smo skušali odstraniti vse odvečno, opisno. V tem smislu je res, da gre za poskus metafore.

S poimenovanjem sodobnega slehernika Jožefa Kotnika se navezujete na slovitega Kafkovega Jozefa K. Katere so podobnosti med protagonistoma in v čem se bistveno razlikuje usoda tukajšnjega in današnjega Jožefa Kotnika?

Za razliko od Jozefa K. (anti)junak *Shocking Shoppinga* ni bil nikoli aretiran, a je hkrati radikalno ujet. Če je bil Jozef K. »nekega jutra očr-njen, ne da bi storil kaj slabega«, Jožef Kotnik sam stopi v nastavljenno past. Zaradi nerodnosti, nepoznavanja, naivnosti ... A

kdo danes v celoti razume sisteme, v katere je ujet in pod nadzorom, prosto po Deleuzu? Na Jožefu Kotniku vidim tudi kanček tragičnega. Otroška naivnost, dobronamernost in zaupljivost niso lastnosti, ki bi v sodobnem času imele kakšno vrednost. Prej ali slej te bo od nekje povozil tank.

V igri nastopata Predsednik kot vrhovni predstavnik v hierarhiji

megamarketa in sistema SSC ter Folker kot najbolj zvesto in brutalno orodje sistema. Gotovo ni naključje, da sta vrhovni oblastnik ter njegov »operativec« brata, kot tudi ne, da je poklicnemu nasilnežu ime Folker (Volk v nemščini pomeni ljudstvo, narod, pri nas pa v tem zapisu neukrotljivo zver)?

Ne, ni naključje. Bi pa odgovor na to vprašanje težko formuliral boljše, kot je Goran Starčević v svoji analizi drame: »Nasproti tem, ki jim je skorumpiranost oblasti in birokracije naravno stanje sveta, stoji Folker, nasilnež, ki je prebral eno samo knjigo, ki predstavlja tistega volka (volk), ki kljub svoji nepredvidljivi in nasilni naravi ostaja tipični predstavnik naroda (Volk), ki je dovršen del 20. stoletja skupaj s svojimi priljubljenimi vodji v volčjih hajkah zavilaj zoper slabe, bolne in drugačne.«

Bolj kot kritiko sodobnega potrošništva in vse bolj polasčevalsko nasilnega kapitalizma (z nagradnimi igrami in karticami zvestobe) je mogoče vašo zadnjo igro brati kot kritiko sodobnega zmedenega, brezpravnega in prestrašenega posameznika, ki »noče nikogar motiti« in »noče težav«, zato je kot Jožef Kotnik tudi ob najbolj očitnih primerih zločinskega nasilja pripravljen alibično »(pogledati stran«. Pravzaprav gre za kritiko omrtvičenega slehernika, zaradi katerega si bankirji, finančni posredniki, menedžerji, politiki in njihovi odvetniki zlahka privoščijo svoj parazitski kasinokapitalizem?

Se popolnoma strinjam. Sploh se *Shocking Shopping* – podobno kot moje zadnje igre – kritično dotika samoumevnega enačenja demokracije s povampirjenim kapitalizmom. Ko je zaradi nasilja v potro-

šniškem centru v nevarnosti ugled družbe SSC in njena profitna, sebična logika, se namreč korporacija začne obnašati kot čista mafij-ska, nepotistična združba: morilec je predsednikov brat in v bistvu ne moreta eden brez drugega. Naključna priča je podvržena podtikanju, izsiljevanju, podkupovanju, vsem vrstam perverznega teatra – in ko tudi to ne uspe, na koncu likvidaciji. Jasno: neosveščenost, neobveščenost in prazno strahospoštovanje namišljenih avtoritet je tisto, kar v osnovi blokira vsak upor. Znan je primer orjaškega in sploh mega nakupovalnega centra, ki je bil zgrajen na teritoriju pitne vode. Izvir, ki je bil življenjskega pomena za nekaj ljudi, je bil spre-menjen v lepe sakralne fontane, ob katerih so potrošniki lahko za hip začutili smisel življenja.

Svoje igre pogosto postavljate na oder sam. Tokrat ste krstno uprizoritev postavili v celjskem SLG, kjer so krstili že vaše igre *Nemir (1998)*, *Ubijalci muh (2000)* in *Igra s pari (2005)*. Vam režiranje lastnih tekstov omogoča nov pogled na lastno dramatiko?

Dramske tekste pišem v prvi vrsti zase. Če se potem igrajo tudi v drugih gledališčih, zlasti v tujini, se v to

ne vtikam več. Posebna strast mi je gledališče delati iz nič. Iz ideje, ki jo najprej razviješ v dramsko partituro in potem preliješ v predstavo. V takšnih trenutkih se mi včasih zdi, da počnem nekaj izvirnega, svojega, avtorskega. Da o sodobnem času in človeški kondiciji v njem govorim do konca neposredno, avtentično, iz sebe. Sploh pa je pisanje in uprizorjanje nove dramske literature tisto, kar je danes v teatru najbolj rizično početje. Tega ni tako malo samo zato, ker je malo dobrih novih tekstov, ampak tudi zato, ker ni nič bolj tvegane-ga. Ker gre za novo in nepreverjeno, je strah pred tem, kako bo stvar spre-jeta, konstanten. Preverjene tekste in zgodbe je sicer mogoče sekati, rezati, postavljati na glavo, uprizorjati na vse mogoče načine, to ni danes več noben problem – a še vedno ostajajo preverjeni in gledališča na neki način »zavarovana«. Izvirno pisanje je nujno kontroverzno. Ko je Harold Pinter uprizoril *Zabavo za rojstni dan*, so ga praktično vsi

sesuli. Se norčevali. Končalo se je tako, da je dobil Nobelovo nagrado za dramatik.

Kaj načrtujete po celjski krstni postavitvi kot dramatik in kot gledališki režiser?

Aprila bodo v Švici uprizorili *Vladimirja* v produkciji Theatre Alchimic iz Geneve. V Rusiji, kjer so že uprizorili *Razred*, se dogovarjamo tudi za uprizoritev *Shocking Shoppinga*. Pozimi začnem s študijem Ionescove *Instrukcije* v produkciji Lutkovnega gledališča Ljubljana, potem grem v Prešernovo gledališče Kranj uprizoriti *Praznovanje* Harolda Pinterja. Pri Mladinski knjigi sem izdal knjigo, v kateri sta poleg *Shocking Shoppinga* še igri *Padec Evrope* in *Reklame, seks in požrtija*. Predgovor je napisal Blaž

Lukan. Pišem trenutno nič. V bistvu ne pišem veliko.

Koliko vam pri ustvarjanju pomaga izkušnja rednega profesorja na AGRFT ter možnost nenehnega preverjanja lastnih prepričanj in spoznanj z mladimi?

Bistvena naloga profesorja na šoli je, da ne vzgaja svojih podobnikov. To je velika nevarnost pri umetniških študijih, kjer so večkrat v igri močne osebnosti. Seveda je v igri vedno tudi tvoj okus, stališča in pogled na smisel teatra. Ampak ne zato, da bi študentje mislili enako kot ti – zato, da bi se v njih vzbudila želja po lastnem stališču, kritičnosti in avtentičnem odnosu do umetnosti. Tisto, kjer mora biti akademija neizprosna, je vrednotenje znanja. Talenta šola nikomur ne more dati; se mora pa do njega odgovorno obnašati. Čas je danes takšen, da znanje postaja sinonim za poštni nabiralnik; bolonjska reforma po moji sodbi tukaj ni brez krivde. Vedno bolj in povsod se čuti manko koncentracije, fokusa, natančnosti in odgovornosti. To vpliva tudi na gledališče. Akade-

mija se mora temu upirati.

Kako ocenjujete trenutne možnosti za desetletja pričakovano izgradnjo nujno potrebnih novih prostorov AGRFT oz. umetniških akademij. Kdo je v vseh teh desetletjih bolj odpovedal; država ali matična Univerza v Ljubljani, in od koga pričakujete odločilno gesto preobrata?

Včasih razmišljam, da bi bilo že skoraj škoda, če bi po več kot pol stoletja praznih obljub, propadlih načrtov in vsakršnega sprenevedanja umetniške akademije končno res zgradili. Vsaj kar se tiče prostorov AGRFT lahko rečem, da bi potem izgubili res izreden spomenik. Ki zgovorno govori o odnosu neke države do umetnosti, izobrazbe in posredno do kulture nasploh. V starih časih, ko se je v teh krajih tudi že »intenzivno« iskalo prostor in denar za akademijo, je človek prvič stopil na luno. Tako kot kaže sedaj, bo prej stopil tudi na Mars, preden bo ta država uspela zgraditi tri šole. Mogoče bo šele takrat tudi dokončno jasno, da gradnja treh umetniških akademij ni kulturno, ampak civilizacijsko vprašanje. Predvsem pa sramota.

Kot dejavnega člana Nacionalnega sveta za kulturo vas nazadnje sprašujemo, katera vprašanja kulturne politike oz. razmer-

»Moja zadnja igra govori o nasilju, fizičnem in mentalnem. In o človeku, ki ni imel moči in volje, da bi se mu pravi čas uprl.«

ja med predstavniki oblasti in kulturne »proizvodnje« so po vaši presoji ta čas najbolj pereča in najbolj potrebna odloč(il)nega ukrepanja?

Ukrepati je treba povsod – ampak z glavo. Lahko zagotovim, da bo aktualna ekipa Nacionalnega sveta za kulturo, ki je po moji sodbi močna in odgovorna, naredila vse, da kultura in umetnost – kljub akutni krizi – zadržita avtonomijo, svobodo izražanja in osnovne materialne pogoje. In da se bodo spremembe, ki so nujne, dogajale preko stroke. To je bistveno. Površnost in roko-hitrstvo se pri tako občutljivem organizmu nepovratno maščuje, kar se je že pokazalo. Hočem verjeti, da bo kulturna politika sprejela resen in odgovoren dialog. Kot ustvarjalec pa bi rekel tole. Veseli me, da lahko s svojim delom tudi v Evropi promoviram slovensko umetnost in – ne nazadnje – državo. Če na mojih predstavah sedijo veleposlaniki, je to lepo. Bi pa želel, da se država spomni na to, ko je treba vlagati v domačo kulturo tukaj in zdaj. Ko je treba podpirati mlade ustvarjalce. To je osnova vsega. Zato, da moje (slovenske) drame gledajo Rusi, Luksemburžani, Poljaki, Švicarji, Srbi itd. – ta država ni porabila niti centa.

»Otroška naivnost, dobronamernost in zaupljivost niso lastnosti, ki bi v sodobnem času imele kakšno vrednost.«

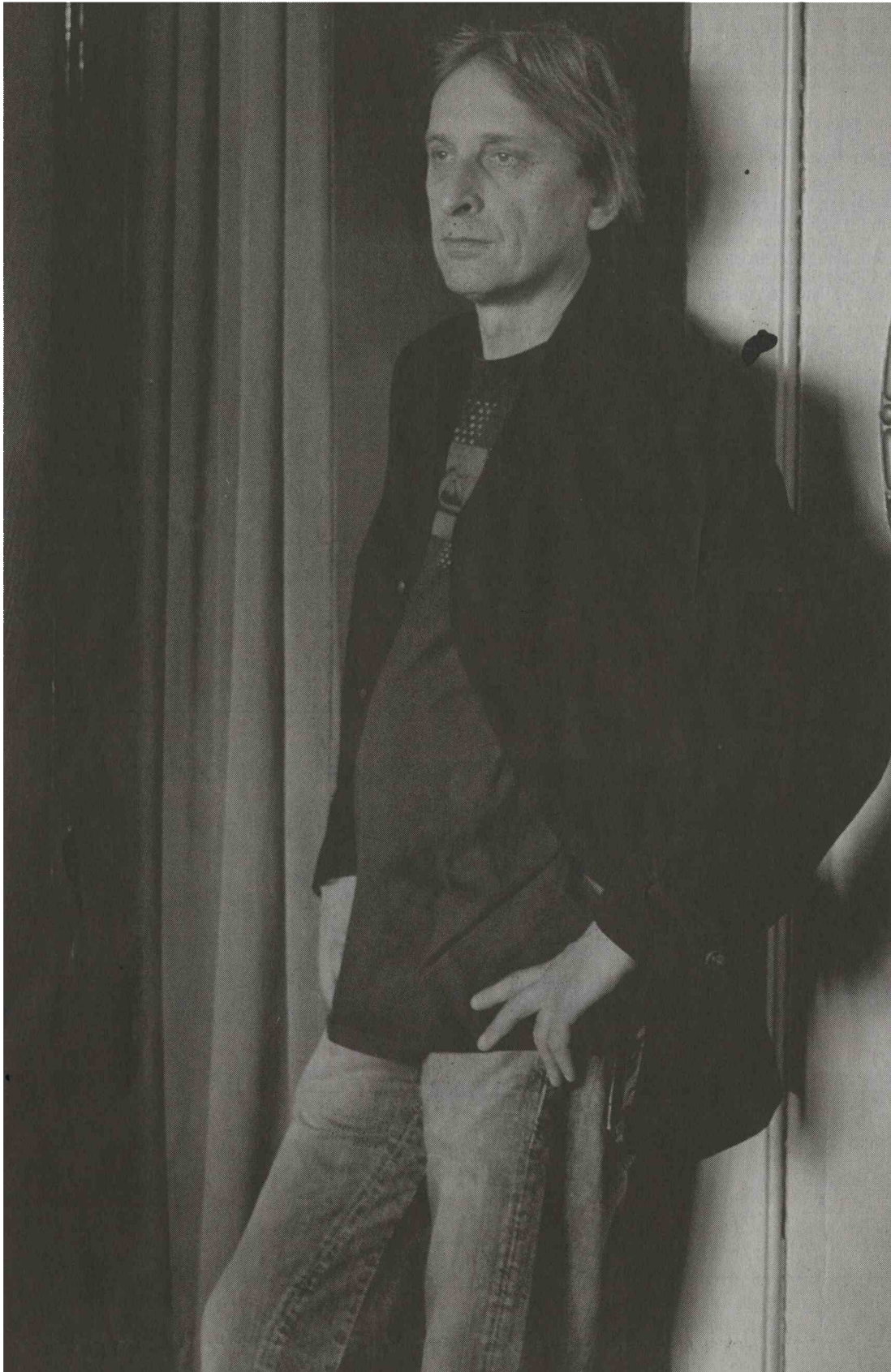
Page: 21

Reach: 130000

Country: SLOVENIA

Size: 943 cm2

3 / 3

Naročnik: SLOVENSKO LJUDSKO GLEDALIŠČE CELJE
Objave so namenjene internemu uporabi v skladu z odločbami ZASP in se brez soglasja imetnika pravic ne smejo prosto razmnoževati in distribuirati!
Kipring d.o.o.

Matjaž Zupančič FOTO JURE ERŽEN